

Zasadniczym celem pracy pt. „Żywiecczyzna w latach drugiej wojny światowej (1939-1945)” była analiza mechanizmów niemieckiej polityki i praktyki okupacyjnej na terenie powiatu żywieckiego w czasie II wojny światowej. Przy omawianiu problematyki okupacji na Żywiecczyźnie autor wychodzi poza ramy terytorialne powiatu, analizując problem szerzej przez pryzmat rejencji oraz całości okupowanych ziem polskich. Praca została wzbogacona o materiał statystyczny i ikonograficzny, który został poddany szczegółowej analizie. Wyeksponowane zostały szczególnie te zagadnienia, które były wyróżnikiem powiatu w okresie okupacji. Taki fakt stanowi z pewnością przeprowadzona na szeroką skalę akcja wysiedleńcza.

Stan badań obejmujący dzieje powiatu w okresie okupacji jest dość ograniczony, ponieważ w dostępnej literaturze nie ma zbyt wielu pozycji w całości syntezujących omawiane zagadnienie. Wymogi monografii regionalnej dotyczącej problem okupacji spełniają jedynie prace Stanisława Dobosza i Mirosława Sikory. Pozostałe prace koncentrują się na stosunkowo wąskiej tematyce.

Ramy chronologiczne pracy obejmują głównie lata 1939-1945, ale problemy badawcze skłaniały autora niejednokrotnie do wykraczania poza te ramy w celu przedstawienia całego procesu dziejowego. Czasami wymagały również cofania się do okresu międzywojennego w celu ustalenia pełnego obrazu opisywanych zjawisk, a także wskazania na ciągłość i zmianę w procesie historycznym.

Praca powstała w oparciu o różnego typu źródła, spośród których za najistotniejsze należy uznać zbiory archiwów m.in. w Warszawie, Katowicach, Bielsku oraz w Żywcu. Ponadto autor wykorzystał w pracy materiały przechowywane w Instytucie Józefa Piłsudskiego w Nowym Yorku. Istotnym źródłem wiedzy okazały się archiwa parafii żywieckich oraz archiwa prywatne. W pracy wykorzystano literaturę polsko- i niemieckojęzyczną. Ponadto autor korzystał z zachowanych źródeł wytworzonych przez władze niemieckie. Osobną grupę źródeł stanowią zeznania powojenne oraz relacje i wspomnienia bezpośrednich uczestników opisywanych zdarzeń. Ogromny problem stanowił jednak brak pełnej podstawy źródłowej, często jej niekompletność i rozproszenie. Na szczeblu powiatowym zasób źródłowy możemy ocenić mimo wszystko jako zadowalający. Natomiast znacznie gorzej przedstawiają się materiały dotyczące funkcjonowania okręgów urzędowych, co może być bezpośrednim skutkiem niszczenia dokumentacji przed planowaną ewakuacją.

Praca składa się z siedmiu rozdziałów oraz Epilogu. Wykorzystana została w niej konstrukcja problemowo-chronologiczna. Pierwszy rozdział został poświęcony ogólnej charakterystyce regionu. Ponadto ukazane zostały w nim dzieje Żywiecczyzny do momentu

wybuchu wojny. Silny akcent został położony na okres międzywojenny i przygotowania do wojny. Drugi rozdział prezentuje działania wojenne na Żywiecczyźnie oraz bezpośrednie ich skutki. W dalszej części rozdziału omówiona została kwestia związana z przyłączeniem powiatu żywieckiego do III Rzeszy, w ramach którego funkcjonował do 1945 roku. Kolejny rozdział omawia kwestię okupacyjnego systemu prawnego. Szczególny akcent został położony na kwestię polityki narodowościowej i działalności organizacji niemieckiej.

Czwarty rozdział poświęcono zagadnieniom związanym z polityką ludnościową ze szczególnym uwzględnieniem aparatu terroru. Wykazano w nim przede wszystkim, że powiat był zamieszkały w przeważającej większości przez Polaków i stosunkowo mały procent Niemców. Odstawał też od pozostałych powiatów rejencji katowickiej pod względem uprzemysłowienia. Ponadto w rozdziale wyszczególniono różnice wynikające z polityki okupacyjnej względem ludności żydowskiej a polskiej. Zostały również omówione kwestie związane z procesem niszczenia polskiej kultury i edukacji.

Kolejny rozdział w całości dotyczy akcji przesiedleńczo-osiedleńczej realizowanej w ramach Saybusch Aktion. Wyraźnie zaakcentowano w nim przyczyny, dla których przeprowadzono akcję i omówiono kolejne etapy jej realizacji.

Rozdział szósty prezentuje kwestię powstania i organizacji szeroko rozumianego Polskiego Państwa Podziemnego. Scharakteryzowane zostało podziemie polityczne oraz pierwsze organizacje konspiracyjne działające na terenie Żywiecczyzny. Sporo uwagi zostało poświęcone działalności podziemnej armii oraz tajnemu nauczaniu.

W rozdziale siódmym omówiono różne aspekty życia codziennego. Sytuacja materialna ludności, praca i życie religijne to zagadnienia bardzo rzadko poruszane przez historyków, a warto zaznaczyć, że Polacy uczyli się okupacji i ich najważniejszym celem było przetrwać ją i doczekać wyzwolenia. W tym rozdziale znalazło się również miejsce na temat do tej pory często pomijany w opracowaniach dotyczących Żywiecczyzny, a mianowicie na stosunki polsko - żydowskie i żydowsko - polskie.

Pracę kończy epilog, w którym znajdują się dane dotyczące zniszczeń wojennych i strat ludnościowych, bowiem społeczeństwo wychodziło z wojny gorzko doświadczone z licznymi stratami materialnymi i moralnymi.

Piotr Ryjani